

UDC
UDK 911.2:551.44:001.4 = 863

SIGOVE TVORBE—KAPNIKI—KRAS—kras

Ivan Gams*

Kranjčeva ugotovitev, da je bil termin siga vpeljan sredi preteklega stoletja v slovensko geološko literaturo, v slovensko speleologijo in krasoslovje pa komaj v tem stoletju, ima širšo zgodovinsko pogojenost. Hohenwart (1830, 1832) je pri svojem opisu Postojnske jame zapisal izraz siga (Sinter) v le zelo redkih primerih, vesplošno pa uporablja besedo kapnik (Tropfstein) in imena za posamezne kapniške oblike. Če ne more drugače, piše za sigo ime skorja (Kruste), stalaktitni sloji (Stalaktitenschichten) in podobno. Njegovo pozornost so pritegnili predvsem kapniki.

V Schmidlovem (1854) opisu Postojnske jame, Predjame, Plainske jame in Loža beseda siga ni omenjena. Ta pojem je zapopaden pod podobnimi oznakami kot pri Hohenwartu. Pač pa je v tej isti Schmidlovi knjigi (1854) priobčil W. Zippe deset strani dolg prispevek z naslovom Einige geognostische und mineralogische Bemerkungen über den Höhlenkalkstein des Karsts (s. 209—220). Pri opisu nastanka sige je trikrat omenjena sigova tvorba (Sinterbildung) in enkrat sigova skorja (Sinterkruste). Tudi v nadaljnjih nemško pisanih vodnikih po Postojnski jami odločno prevladujejo izrazi kapnik in kapniške tvorbe. Slovenska vodniška literatura je nastala na tej osnovi in, razumljivo, ni čutila potrebe po uvajanju izraza sigove tvorbe.

Od speleoloških terminologij svetovnih jezikov poznata posebno zvrst kapnikov, ki nastaja ob kapljanju vode, le nemška (Tropfsteine-Trimmel, 1965) in angleška literatura (dripstone, za razliko od flowstone). Ameriška terminologija pozna le eno vrsto kapnikov glede na prenikanje sigotvorne uporablja navadno druge oznake (speleothem, stalactite, stalagmite). Ruska terminologija pozna le eno vrsto kapnikov glede na premikanje sigotvorne vode, te, nastale iz tekoče vode (natečnie obrazovanija - Maksimovič, 1963). Tudi srbska (Gavrilović, 1974) in hrvatska speleološka literatura (Roglić, 1974) ne poznata termina za kapnike, ki nastajajo s kapljanjem vode. Ker se je P. Kunaver pri svojem opisu krasa in

* Dr., redni univ. profesor, PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU.

kraških pojavov naslonil predvsem na J. Cvijića, je zato razumljivo, uporabljal poleg izrazov kapniki tudi siga in sigove tvorbe.

Če se bo v slovenščini ustalila raba sigovica-sigavica za sigotvorno vodo, je prav, da se odločimo za drugo obliko-sigavica (po vzgledu sodavica). Literarni vir, ki po Kranjcu navaja obe obliki (Gospodarič-Habič-Čar, 1978) pa nas ponovno spominja, da pojem kapniška oblika ni točno opredeljen in ni enotno rabljen. V tem viru sta v poglavju pod naslovom »Oblike kapnikov« prikazani fotografiji in v tekstu omenjeni dve obliki, sigove ponvice in sigov preliv, kar pa ne nastaja iz kapljajoče vode, temveč iz polzeče oziroma stoječe vode. V strogem smislu besede ne bi smeli med kapnike šteti niti visečih kapnikov, ki rastejo z odlaganjem sige iz polzeče ali mirujoče (cevičice) vode, niti kapniškega stebra, ki ga debeli često le še voda, ki prenika iz njega na njegovo površje.

V tem oziru pa je nedosledna tudi tuja speleološka literatura. Trimmel (1965) navaja pri terminu kapniška tvorba (Tropfsteinbildung): »skupna oznaka za sigove tvorbe, ki rastejo prosto v jamskem prostoru.« Prosto v jamskem prostoru pa rastejo tudi sigove tvorbe ob prenikanju in izhlapevanju vode na površini, iz mirujoče vode, ki jim določujejo obliko kristalne sile in podobno. Ker rastejo tudi v nepreloženih votlinah, bi bilo v definiciji primerneje uporabljati izraz votlino kot jama.

Tudi na tem področju se kaže potreba po izdelavi podrobne in sistematične terminologije za sigove tvorbe in vse jamske sedimente. Sigove tvorbe bi kazalo deliti po več kriterijih, po načinu premikanja sigotvorne vode (oblike, nastale s kapljajočo, polzečo, tekočo, stoječo vodo), po kristalni sestavi (monokristalne in t.d.), mineralni sestavi, po zunanji obliki itd. To bi bil doprinos tudi k svetovni speleologiji.

V slovenski speleološki literaturi se večkrat navaja (gl. Postojnska jama, 1978, s. 5), da je A. Schmidl s svojo knjigo iz l. 1854 postal oče speleologije. V tistem delu knjige, ki ga je napisal A. Schmidl sam, je v glavnem stvaren in kvantitativni opis jam in v primerjavi z predhodnimi deli ni posebno pomemben za speleologijo. Zakaj speleologija, kot vsaka druga znanstvena disciplina, je nastala šele tedaj, ko je bila zgrajena jamoslovna teorija. Za jamoslovje in krasoslovje ima zato večji pomen Schmidlov (1858) vodnik po Postojnski jami. Ta šele pomeni važnejši korak pri izgradnji speleološkega (ne speleografskega) znanja, h kateremu so osnove dodali Valvasor, Hacquet, Tobias Gruber, F. Hohenwart, Nagl in drugi. Po mojem teoretsko znanje, ki ga je zapustil Schmidl, še ni bilo dovoljno za rojstvo nove znanstvene discipline. Ta se je rodila šele v devetdesetih letih preteklega stoletja.

Od omenjene plejade jamoslovnih pionirjev ima Hohenwart, ki je bil po rodu ljubljanski Nemeč, zasluge za uveljavitev besede kras (Kras) kot mednarodni termin. V svojem prvem zvezku iz l. 1830 je napisal, da se kras začne v okolici Vidma in se izgublja v Albaniji ter na Krfu. Dohodno: »Der Markt Adelsberg... bezeichnet den von Wien Kommenden den Anfang des Karstes, jenes steinigen Strich Landes, der in der Delegation Udine beginnt, durch das Thal von Pontafel und Canal del ferro sich an die Seeküste gegen Tibein (Duino) und gegen Adelsberg hinzieht, dann

von dort oberhalb Triest über Fiume durch ganz Dalmatien, Ragusa, Albanien und einen Theil von Bosnien gegen Cephalonia verliert« (Postojnska jama, 1978). Hohenwartov zapis o razširjenosti krasa preko matičnega Krasa v jugovzhodni smeri vzdolž Jadranskega morja je starejši od Morlotovega iz leta 1948, ki smo ga doslej navajali kot najstarejši vir (Gams, 1973, s. 41, 1974, s. 15). Hohenwart pravi o krasu, da na prvi pogled predstavlja... »einige weisse, von aller Vegetation entblösste, steinige Strecke, die mit trichterförmigen, grösseren oder kleineren Thälern bedeckt ist...« (»bela skalnata proga brez vegetacije, ki je pokrita z lijakastimi, večjimi ali manjšimi dolinami...«) Hohenwart ne navaja vira za tak opis krasa. Ker imenuje vrtače doline (Thäler), se odpira domneva, da se je oprl na neznan nemški vir, ki je navajal slovensko ljudsko besedo »dolina«. Razširitev regionalne oznake Kras (Karst) in prehod v pojem se je torej verjetno izvršil prej kot smo menili doslej.

Literatura

- (razen one, navedene pri A. Kranjcu)
- Gams, I., 1973, Razvoj slovenskih besed kras in dolina v mednarodna termina do donca 19. stoletja. V: Slovenska kraška terminologija, 39—54, Ljubljana
- Gams, I., 1974, Kras. Ljubljana
- Gavrilović, D., 1974, Srpska kraška terminologija, Beograd
- Gèze, B., 1973, Lexique des termes français de Spéléologie physique et de karstologie. Annales de spéléologie, t. 28, f. 1 1930—32
- Hohenwart, F., Wegweiser für die Wanderer in der berühmten Adelsberger und Kronprinz Ferdinands-Grotte. 1. zv. 1830, 2 + 3. zv. 1832, Wien
- Maksimovič, G. A., 1963, Osnovi karstovedenija. I. Perm Postojnska jama, 1978. Izdano ob 160-letnici odkritja Postojnske jame, Postojna
- Roglić, J., 1974, Prilog hrvatskoj krškoj terminologiji. Krš Jugoslavije 9/1, Zagreb
- Schmidl, A., 1954, Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Las. Wien
- Schmidl, A., 1958, Wegweiser in die Adelsberger Grotten und die benachbarten Höhlen des Karstes. Wien
- Trimmel, H., 1965, Speläologisches Fachwörterbuch. Akten des 3. Int. Kongresses für Speläologie Wien-Obertraun-Salzburg 1961. Wien
- Watson, H. M., 1970, A Glossary of Karst Terminology. Geological Survey water-supply paper 1899-K., Washington.

SINTER—DRIPSTONES—KRAS—kras

Ivan Gams

(Summary)

The development of the Slovene terms »siga« (sinter) and »kapnik« (dripstone), has been influenced by the German guides to the Cave of Postojna, from which the eldest used mostly »Tropfstein« (dripstone) and

very seldom the word sinter, on the other side by the Serbo-Chroatian terminology, where the notion dripstone is unknown. It is necessary to elaborate the more systematic terminology of the dripstones and flowstones as well cave deposits in many points of view.

The enlargement of the regional name Karst occurred already in 1830 (Hohenwart).